

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนทอผ้า ผู้วิจัยได้ ทบทวนแนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
2. พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548
3. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้า
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และความหมายของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2543:24) ได้กล่าวว่า วิสาหกิจ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า enterprise ซึ่งแปลว่า การประกอบการ คำนี้แพร่หลายพร้อมกับคำว่า SME (Small and Medium Enterprise) หรือวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือการประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม แต่ไม่ใช่ ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กล่าวคือ ธุรกิจ(Business) กับวิสาหกิจ(Enterprise) แตกต่างกัน ถ้าเปรียบเทียบให้เห็นภาพธุรกิจ เหมือนกับผู้จัดการ วิสาหกิจเหมือนกับผู้นำ โดยกล่าวว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มี วิสัยทัศน์ มีภาพรวม มียุทธศาสตร์ที่นำไปกำหนดแผนงาน โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ผู้จัดการ เป็นผู้ที่น่าเอาสิ่งเหล่านี้ที่กำหนดไว้แล้ว ไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย และได้ผลที่คาดหวังไว้ใน วิสัยทัศน์ ทักษะของผู้ประกอบวิสาหกิจ (Entrepreneurial Skill) จึงแตกต่างจากทักษะ ของ ผู้บริหารจัดการ(Managerial Skill) และได้กล่าวว่าวิสาหกิจชุมชน (Small and Micro Community Enterprise) คือ การประกอบการเพื่อการจัดการทุน ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการ พึ่งตนเอง ซึ่งคำว่า ทุน ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่ทุนที่เป็นเงิน แต่รวมถึงทุนที่เป็นทรัพยากร ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นที่ เป็นน้อม และความไว้วางใจกันของชุมชน

ถวิล เลิศประเสริฐ (2523:32) กล่าวถึง วิสาหกิจในความหมายของสหกรณ์ว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้สถาบันสหกรณ์แตกต่างไปจากกิจการและสมาคมอื่น คือ ส่วนประกอบสอง

อัน เชื่อมต่อกัน อันหนึ่งคือสังคม และอีกอันหนึ่งคือ เศรษฐกิจ โดยเปรียบเทียบเหรียญ อาจมอง สหกรณ์ได้สองด้านเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ด้านหัวเป็นเศรษฐกิจ ด้านก้อยเป็นสังคม ในด้าน เศรษฐกิจสหกรณ์ เป็นวิสาหกิจธุรกิจ (Business Enterprise)

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548:7) ระบุว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการ พึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศ กำหนด

กรมการพัฒนาชุมชน (2545:26) ได้ระบุว่า วิสาหกิจชุมชนในงานกรมการพัฒนา ชุมชน คือ กิจการที่ชุมชนและคนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจการผลิตสินค้า กิจการให้บริการ หรือ กิจการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดย การนำทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่ ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรท้องถิ่น ฯลฯ ผสมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบกิจการของชุมชนใน การผลิตสินค้า การให้บริการ การจำหน่าย หรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยกลุ่มบุคคลในชุมชน เพื่อ สร้างรายได้ให้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยการนำ ทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่ เช่น ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากร ท้องถิ่น ฯลฯ มาผสมผสานกับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม

1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

1.2.1. ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิต (2544:36) ได้ กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจของอิตาลีได้กลายเป็นต้นแบบ ระบบเศรษฐกิจของประเทศ ต่าง ๆ ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ตั้งแต่ตุรกี กรีซ สเปน โปรตุเกส และประเทศในแถบแอฟริกา เหนือ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมรัฐ (Good Governance) ซึ่งหมายถึง การกระจายอำนาจ และการบริการจัดการส่งเสริมวิสาหกิจ พบว่า ยั่งยืนกว่า คุ่มกว่า และเสถียรน้อยกว่า การสนับสนุน ส่งเสริมธุรกิจขนาดใหญ่เช่นเดียวกับในประเทศเยอรมันซึ่งมีสหกรณ์ที่เข้มแข็ง รวมทั้งองค์กรและ เครือข่ายขององค์กรการเงินท้องถิ่นที่เข้มแข็งจนกลายเป็นธนาคารใหญ่ และแพร่หลายไปยังประเทศ อื่น ๆ และพัฒนาตนเอง เป็นสถาบันการเงินแบบต่าง ๆ เช่น กลายเป็นเครดิตยูเนียนที่แคนาดา

และแพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งเดิมวิสาหกิจใช้คำว่า อุตสาหกรรมชุมชนเน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป ธุรกิจชุมชน เป็นการบริหารจัดการ ปัจจุบันปรากฏการณ์ทั่วโลกเริ่มให้ความสำคัญกับคำว่าวิสาหกิจ (Enterprise) เป็นการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นฐาน คือ ระดับครอบครัว เป็นการลดรายจ่ายระดับชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและระดับเครือข่ายเป็นการพึ่งพาอาศัย และการจัดการผลิตส่วนเกินเพื่อเพิ่มมูลค่า โดยที่เศรษฐกิจในชุมชนของประเทศไทยในปัจจุบันมีอยู่จำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ จึงสมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน อันจะยังผลให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตไม่ว่าในระดับใด รวมไปถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการกิจการขนาดย่อมและขนาดกลางต่อไป จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นในปี พ.ศ. 2548

1.2.2. ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2543:29) กล่าวว่า การเชื่อมโยงเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกันในการขยายฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนา นับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ ของนโยบายรัฐบาลที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กล่าวคือ การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน การรวมตัวของกลุ่มหรือองค์กร การเชื่อมโยงเครือข่ายเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสารติดต่อเชื่อมโยง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในการผลิตสินค้า หรือบริการอื่นใดของชุมชนไปสู่การผลิตเพื่อการแข่งขันที่ดำเนินการโดยคณะบุคคล ภายใต้ทุนทรัพยากร ภูมิปัญญา และความสามารถของชุมชนเป็นสำคัญในการพัฒนาฐานราก

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 7 (พ.ศ. 2504 – 2539) ที่ผ่านมาเป็น การนำทรัพยากรธรรมชาติและ ความได้เปรียบทางด้านแรงงาน มาขยายฐานการผลิตที่พึ่งพาเทคโนโลยี และตลาดจากต่างประเทศ ทำให้ประสิทธิภาพในการแข่งขัน ไม่เอื้อต่อการเสริมสร้างขีดความสามารถในระดับฐานราก ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2540 – 2549) ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนทั้งบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา รับผลประโยชน์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวม ภายใต้ นโยบาย คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา บูรณาการทุกด้านให้มีการเชื่อมโยง เครือข่าย กล่าวคือ เศรษฐกิจของไทยอยู่ในระดับรากหญ้าที่สืบเนื่องมาจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม หากองค์กร

เกษตรกรไม่เข้มแข็ง ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง การประกอบอาชีพด้านการเกษตรที่เป็นรายได้หลักก็ไม่เกิดประสิทธิภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตราที่ 78, 79 ได้ระบุว่า รัฐต้องกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นและเพิ่มศักยภาพชุมชนให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล ตลอดจนคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมีพื้นฐานการผลิตด้านการเกษตรเป็นหลัก จึงทำให้คนไทยมีทักษะและภูมิปัญญาด้านการเกษตร สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างยั่งยืน ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ได้กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายใต้ระบบงานส่งเสริมการผลิตและพัฒนาเกษตรกร ผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มุ่งเน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการส่งเสริม การพัฒนาเกษตรกร เพื่อสร้างเกษตรกรขั้นนำให้สามารถเป็นแกนนำในการพัฒนาการประกอบอาชีพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยการสนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสามารถ ในการผลิตธุรกิจและการตลาดของชุมชนให้เข้มแข็ง เน้นหลักการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาองค์กรเกษตรกรให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เป็นแกนกลางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสมาชิกขององค์กร โดยมุ่งพัฒนารายได้ คุณภาพชีวิต และสิทธิประโยชน์ของสมาชิก

การรวมตัวและจัดตั้งเป็นกลุ่ม / องค์กร สามารถดำเนินการด้านการผลิต ธุรกิจและการตลาด พัฒนาองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีการจัดการและบริหาร ทรัพยากร ด้านการเกษตร การประกอบอาชีพการเกษตร การเพิ่มมูลค่าผลผลิตการเกษตร เป็นศูนย์กลาง การถ่ายทอดเทคโนโลยี แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารครอบคลุมพื้นที่ ดำเนินการ 6 เขต 76จังหวัดทั่วประเทศผ่านสถาบันเกษตรกร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2543:15)

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน คือ ช่องทางสร้างรายได้ของประชาชน โดยมีหลักคิดที่จะเปลี่ยนมุมมองของคนในสังคมจากการที่จะมุ่งหาเงินมาชำระหนี้ เพียงอย่างเดียวให้หันมาคิดใหม่ มองสิ่งที่ตนมีอยู่ คือ สินทรัพย์ที่มีราคา และสามารถนำมาใช้เพิ่มรายได้ ให้กับตนเองได้หากรู้จักจัดการกับสินทรัพย์นั้นอย่างชาญฉลาดแล้ว สำหรับความคาดหวังของรัฐบาลต่อวิสาหกิจชุมชน คือ คนในชุมชนมองเห็นสินทรัพย์ของตนเองและชุมชนมี ความสามารถทำให้มีค่าเพิ่มขึ้น และนำมาเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ได้กล่าว ว่า สินทรัพย์ของประชาชนไม่ได้หมายถึง เฉพาะเงินทอง แต่หมายรวมถึง ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทักษะ ฝีมือ ธรรมชาติ ของชุมชน ความสามัคคี วิถีชีวิต วัสดุตามธรรมชาติ พืชผลทาง

การเกษตร ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐาน หรือทุนทางสังคมของ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2545:28)

1.2.3. องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2546:35) ได้แบ่งองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนออกเป็น 7 อย่าง ได้แก่

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- 3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล
- 5) มีการดำเนินงานแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
- 7) มีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย

ภายใต้องค์ประกอบทั้ง 7 อย่างนี้ จะต้องมีลักษณะการดำเนินงานที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือตัวของชาวบ้านเอง มีการบริหารจัดการทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อลดรายจ่ายและเกิดรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ต้องรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

1.2.4. ประเภทของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 1) วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน อันได้แก่ การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อบริโภคในชุมชน เพื่อให้ครอบครัวพึ่งตนเองได้ ให้ชุมชนเกิดความพอเพียง
- 2) วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า อันได้แก่ การนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคและรวมไปถึงผลผลิตทั่วไปในท้องถิ่นนำออกสู่ตลาดผู้บริโภค โดยการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต การบรรจุหีบห่อ การตลาด และการจัดการต่าง ๆ ให้สามารถแข่งขันได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนต้องไม่กระโดดข้ามขั้น ต้องพัฒนาจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้าทีละขั้น

1.2.5. เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

- 1) ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เสรี พงศ์พิศ (2548:35) ให้ความหมายของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม อย่างเป็นเอกฉันท์เพื่อประโยชน์ของชุมชนในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543:20) ระบุว่า ชุมชนภายใต้โครงการนำร่องการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายไว้ว่าการสร้างเครือข่ายคือ กระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดมปัจจัยพื้นฐานและรวมพลังเพื่อต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม โดยเครือข่ายดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน แต่สำหรับเครือข่ายในเชิงพัฒนา หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความสนใจในสิ่งเดียวกัน ทำการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นโยงใย เพื่อที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำกิจการหนึ่ง เมื่อกิจการนั้นดำเนินการไปด้วยดี จะมีการพัฒนาโดยขยายการติดต่อสัมพันธ์นั้นไปยังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นต่อไปซึ่งการพัฒนาเครือข่ายขององค์กรประชาชนเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และเป็นเครือข่ายขององค์กรประชาชน เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และเป็นเครือข่ายแนวอนที่มีจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยสมาชิกร่วมมือช่วยเหลือและรับผิดชอบร่วมกัน เครือข่ายอาจได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน การขยายตัวของเครือข่าย ประชาชนที่เข้มแข็ง เช่น เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรแปรรูปข้าว อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ร่วมกับกลุ่มเกษตรกรอีก 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี 1 กลุ่ม จังหวัดยโสธร 5 กลุ่ม จังหวัดกาฬสินธุ์ 1 กลุ่ม และจังหวัดมหาสารคาม 2 กลุ่ม พัฒนาเป็นเครือข่ายโรงสีข้าวอีสาน

1.2.6. การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้

- 1) ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจการภายในของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย
- 2) ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งหรือศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการนำวัตถุดิบทรัพยากร หรือ ภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้ให้เหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชน และสภาพท้องถิ่น
- 3) ให้ความรู้ การฝึกอบรม หรือความช่วยเหลือในการปรับปรุง หรือพัฒนาการผลิต การให้บริการ การหาทุน การตลาดและอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย
- 4) ให้คำแนะนำหรือดำเนินการใด ๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในเครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ
- 5) ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจการภายนอกของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายดังต่อไปนี้

-เป็นคนกลางในการติดต่อกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ รวมทั้งองค์กรภาคเอกชน เพื่อขอรับความช่วยเหลือและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

-ประสานงานกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้หรือดำเนินกิจกรรมอื่นอันเป็นประโยชน์หรือเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

-เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมและการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและความร่วมมือทางวิชาการ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานไม่ว่าด้วยคุณภาพของสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการ และการพัฒนาการตลาด

สรุปความเป็นมาและความสำคัญของวิสาหกิจของชุมชน คือ เริ่มต้นจากแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจของอิตาลีซึ่งต่อมากลายเป็นต้นแบบระบบเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ตั้งแต่ตุรกี กรีซ สเปน โปรตุเกส และประเทศในแถบแอฟริกาเหนือ จนแพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย เป็นการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นฐานคือระดับครอบครัว เป็นการลดรายจ่ายระดับชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง จึงมีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการกิจการขนาดย่อมและขนาดกลางต่อไป

2. พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

2.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

ในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจในระดับรากหญ้าอยู่มากมาย ซึ่งเป็นธุรกิจที่ยังมีขนาดไม่ถึงวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprise: SME) หรือสหกรณ์ แต่เป็นธุรกิจที่สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง ธุรกิจในระดับนี้ยังมีปัญหาที่ประสบอยู่ คือ ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอื่นๆ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เนื่องจากข้อมูลกลุ่มเป้าหมายและความต้องการไม่ชัดเจน เมื่อเห็นความสำคัญของกลุ่มเหล่านี้ จึงได้มีการออกกฎหมายรองรับเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่งมีสาระสำคัญและรายละเอียดดังนี้

เศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง โดยที่เศรษฐกิจชุมชนจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้ากับทั้งในและต่างประเทศ จึงสมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบวิสาหกิจชุมชนให้พึ่งตนเองได้

และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งพร้อมสำหรับการแข่งขันในอนาคต ไม่ว่าในระดับใด รวมทั้งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร คือ

(1) ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชน มาใช้เหมาะสมการร่วมกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

(2) ระดับสูงขึ้น ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัย และการตลาดการสร้างชื่อเสียงทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน เพื่อให้สามารถเป็นผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง ต่อไป

(3) การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาดความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคงให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548

(1) ให้มีการจดทะเบียนรับรองสถานะของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่จะขอรับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติ โดยยื่นขอจดทะเบียนต่อกรมส่งเสริมการเกษตร

(2) ให้มีกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเป็นเอกภาพ โดยกำหนดให้มี

- คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จำนวน 28 คน ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ กรรมการจากส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐมนตรีจาก 5 กระทรวง คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม อธิบดีจาก 4 กรม คือ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการส่งออก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมสรรพากร ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน กรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชน จำนวน 10 คน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน โดยมีอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นกรรมการและเลขานุการ ให้อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร และอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน แต่งตั้งผู้แทนจากกรมส่งเสริมการเกษตร และกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานละ 1 คน เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

-คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมายเป็นประธาน หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัด ผู้แทนกรมสรรพากรที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัด ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสินที่มีสาขาตั้งอยู่ในจังหวัด หน่วยงานละ 1 คน ผู้แทนวิสาหกิจชุมชน จำนวน 6 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เป็นกรรมการ โดยมีเกษตรจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

-คณะกรรมการประสานนโยบายกองทุนเพื่อพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นประธานกรรมการ และกรรมการอื่นอีกไม่เกิน 12 คน เป็นกรรมการ

(3) ให้คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจัดให้มีมาตรการในการส่งเสริม สนับสนุนวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

- วิสาหกิจระดับปฐมภูมิ ให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจการ วิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิในการประกอบกิจการอย่างครบวงจร รวมถึงการให้ความรู้ การจัดตั้ง การร่วมมือซึ่งกันและกัน การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบ ทรัพยากรหรือภูมิปัญญาของชุมชน มาใช้ให้เหมาะสมกับกิจการวิสาหกิจชุมชนและสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ หรือการให้ความรู้เกี่ยวกับ ขบวนการผลิต และการบริหารจัดการธุรกิจทุกด้าน เพื่อให้กิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับปฐมภูมิ มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

- วิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้แล้ว ให้มีการส่งเสริมและ สนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้แล้วอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการให้ความรู้และการสนับสนุนในการประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับที่สูงขึ้นตาม ความพร้อมและความต้องการของวิสาหกิจชุมชน การร่วมมือซึ่งกันและกัน หรือให้ความช่วยเหลือ ในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ การผลิต การจัดการและ การตลาด เพื่อสร้างความพร้อมให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชนในระดับที่สูงยิ่งขึ้น

บทบาทหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นเลขานุการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ตามนัยของกฎหมาย ดังนี้

- (1) รับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย
- (2) รับคำขอรับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย

วิสาหกิจชุมชน

(3) กำหนดมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในระดับ ปฐมภูมิ หมายถึงขั้นพื้นฐาน ปัจจัยสี่และสิ่งจำเป็นในชุมชน

(4) จัดให้มีมาตรการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้รวมทั้งการส่งเสริมในระดับสูงขึ้น

(5) ส่งเสริมเครือข่ายการตลาด และเชื่อมโยงกับส่วนอื่น ๆ เช่น ภาคอุตสาหกรรม

(6) การพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์

(7) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนรวมทั้งเงินทุน การจัดการฝึกอบรมต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานหรือการส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ รับผิดชอบงานธุรการ งานประชุม การศึกษาข้อมูล และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานของ คณะกรรมการ สำนักงานเกษตรจังหวัดทำหน้าที่และรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับงานของ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด

3. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้า

“ผ้า” เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ของการดำรงชีวิตของมนุษย์ นอกจากอาหาร ที่อยู่อาศัยและ ยารักษาโรค ในสังคมเกษตรจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยในครอบครัว โดยการถ่ายทอดวิธีการทอผ้า ให้แก่สมาชิกที่เป็นเพศหญิงซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม การทอผ้ามีมาแต่ สมัยโบราณ จากอดีตถึงปัจจุบันมนุษย์ได้พัฒนาการทอผ้าทั้งรูปแบบ เทคนิคการย้อมสีและการ ออกแบบลวดลาย ดังปรากฏในจดหมายเหตุและพงศาวดารครั้งสมัยสุโขทัย อยุธยา และกรุง รัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการทอตามกลุ่มชนต่างๆของไทย เช่น ข่า กระโล้ กระเลิง ฯลฯ ผ้าทอใน ประเทศไทยแสดงถึงศิลปะภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งแบ่งประเภทของผ้าทอได้เป็นสองประเภทตาม วัตถุประสงค์ในการทอ และกรรมวิธีในการทอ คือ

3.1 ผ้าทอที่แบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ ได้แก่ ฝ้ายและไหม

3.1.1 ฝ้าย เป็นพืชเศรษฐกิจที่ปลูกทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย เป็นพืชเขตร้อน ชอบดินปนทรายและอากาศโปร่ง ไม่ชอบที่ร่ม เส้นใยของฝ้ายจะดูดความชื้นได้ง่ายและเมื่อดูด ความชื้นแล้วจะระเหยเป็นไอน้ำ ดังนั้นเมื่อสวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายจะมีความรู้สึกเย็นสบาย

3.1.2 ไหม เส้นใยได้จากตัวไหม ซึ่งส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงกันในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ตัวไหมมีลักษณะคล้ายหนอน เมื่อแก่ตัวจะชักใยหุ้มตัวเอง เรียกว่า รังไหม รังไหมนี้จะนำมาสาวเป็นเส้นไหมแล้วจึงนำไปฟอกด้วยการต้มด้วยด่างและนำมา

กวกเพื่อให้ได้เส้นใยไหม หลังจากนั้นจึงนำมาข้อมสีและนำไปทอเป็นผืนผ้าตามต้องการ เส้นไหมมีคุณสมบัติสั้น มันและยืดหยุ่นได้ดี

3.2 ผ้าทอที่แบ่งตามกรรมวิธีในการทอ

3.2.1 ผ้ามัดหมี่ มีกรรมวิธีการทอที่ทำให้เกิดลวดลายโดยการข้อมฝ้ายให้ต่างโดยการผูกมัดให้เกิดช่องว่าง การทอผ้ามัดหมี่แต่ละผืนจะต้องใช้เวลาและความประณีต โดยจัดเรียงเส้นไหมหรือฝ้ายให้สม่ำเสมอ คงที่ กรรมวิธีต้องเรียงลำดับก่อนหลังให้ถูกต้องเพื่อให้เกิดลวดลายสวยงามตามต้องการ

3.2.2 ผ้าจก การทอจกเป็นกรรมวิธีของการทอและการปักผ้าไปพร้อมๆกันการทอลวดลายใช้วิธีเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าเป็นช่องๆไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า ซึ่งจะทำให้โดยใช้ไม้หรือขนเม่นหรือนิ้วมือยกขึ้นเป็นการผสมการปักกลายๆ

3.2.3 ผ้าขิด เป็นทอด้วยกรรมวิธี เขี่ย หรือสะกิดด้ายยืนขึ้นสอดเส้นพุ่งไปตามแนวเส้นยืน จังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งจะทำให้เกิดลวดลายแบบต่างๆ

3.2.4 ผ้าแพรวา เป็นผ้าทอมือด้วยกรรมวิธีทอผ้าให้เกิดลวดลายลักษณะผสมกันระหว่างลายขิดกับลายจก ผ้าแพรวาต้องมีหลายๆลายอยู่ในผืนเดียวกัน

4.2.5 ฝ้ายกดอก มีกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายในการยกตระกรอและด้ายเส้นยืน แต่ไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปในผืนผ้า ในแต่ละครั้งจะยกดอกด้วยการเพิ่มเส้นพุ่ง จำนวนสองเส้นหรือมากกว่านั้นเข้าไป

3.3 ผ้าทอกับโอกาสที่ใช้

3.3.1 ผ้าพื้น ทอโดยใช้ด้ายเส้นพุ่งสีเดียวกัน และด้ายเส้นยืนสีเดียวกันเท่านั้น เช่น เส้นพุ่งเป็นสีเขียว เส้นยืนเป็นสีทอง ใช้เป็นผ้าถุงหรือในโอกาสอื่นๆ

3.3.2 ผ้าสไบ มีลักษณะคล้ายผ้าขาวม้า ใช้พาดบ่าในงานบวช งานบุญและงานรื่นเริงต่างๆ

3.3.3 ผ้าโสร่ง เป็นผ้าถุงสำหรับผู้ชาย ใช้ถุงอยู่กับบ้านหรือใส่ไปงานพิธีต่างๆ และเป็นผ้าไหว้พ่อ-แม่ ของเจ้าบ่าวเจ้าสาว

3.3.4 ผ้าถุง ใช้ถุงอยู่กับบ้าน ใช้ในงานพิธี ใช้เป็นผ้าไหว้ในงานแต่งงาน ได้แก่ ผ้าพื้น

3.3.5 ผ้าเก็บ ใช้สำหรับพาดบ่า ไปวัด หรืองานพิธีต่างๆ

การทอผ้าจะมีลักษณะพิเศษเป็นของตนเอง โดยเฉพาะผ้าไหม ผ้าพื้นเมืองประเภทหนึ่งที่น่าสนใจมาก เนื่องจากเป็นผ้าที่มีความคงทนอายุการใช้งานนาน รวมทั้งมีความสวยงาม ความแวววาวของเนื้อผ้าไหม นอกจากนี้ผ้าไหมยังมีบทบาททางสังคมอีกด้วย

เช่น การใช้ผ้าไหมที่ต่างชนิดและมีลวดลายต่างกันจะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสถานะและสถานภาพทางสังคมได้อีกด้วย ผ้าไหมที่มีชื่อของไทยได้มาจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ผ้าไหมจากหาดเลี้ยว จังหวัดสุโขทัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากจังหวัดอุดรธานี สุรินทร์ ซึ่งมีคุณภาพดีและสีสันทลวดลายแปลกตา (ณรงฤทธิ์ โสภา, 2537:11)

3.4 ผ้าไหม

ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทย ทอจากเส้นไหมซึ่งเป็นใยธรรมชาติที่แข็งแรงที่สุด มีความมันวาว ดูแล้วสวยงามแตกต่างจากผ้าที่ทอด้วยเส้นใยชนิดอื่น และเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งของประเทศไทย และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบันเพราะ ประเทศไทยส่งออกผ้าไหมมูลค่าปีละประมาณ 500 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็น 40 เปอร์เซ็นต์ ของปริมาณผ้าไหมที่ผลิตส่วนอีก 60 เปอร์เซ็นต์ ของผ้าไหมไทยจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว และบุคคลทั่วไปในประเทศ ซึ่งคิดเป็นมูลค่ารวม 8000 - 1,000 ล้านบาท จากการสำรวจพบว่ามีโรงงานทอผ้าไหมขนาดใหญ่ และขนาดเล็กจำนวนประมาณ 70 โรง และมีจำนวนร้านค้าผ้าไหมภายในประเทศมากกว่า 500 แห่ง การผลิตผ้าไหมไทยเป็นการแสดงออกถึงศิลปะพื้นบ้าน และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผ้าไหมที่ทอในแต่ละภูมิภาค จะมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทำให้ผ้าไหมไทยมีความหลากหลายในตัวเอง ทั้งทางด้านกรรมวิธีการทอลวดลายและรูปแบบของผ้าซึ่งเอกลักษณ์ต่างๆ เหล่านี้ สามารถใช้เป็นตัวกำหนดถึงแหล่งของการผลิตได้ ประเภทของผ้าไหมที่ทอพื้นบ้าน ถ้าหากแบ่งตามกรรมวิธีการทอสามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. ผ้าไหมพื้น

เป็นผ้าไหมที่ทอลายซัด โดยใช้เส้นยืน และเส้นพุ่งธรรมดาตลอดกันทั้งผืน ผ้าที่ออกมาจะเป็นผ้าสีพื้นเรียบ ไม่มีลายโดยใช้เส้นยืนและเส้นพุ่งเป็นสีเดียวกันหรือใช้สีต่างกันได้ เป็นผ้าที่นิยมใช้กันทั่วไป ซึ่งผ้าไหมไทยที่ส่งออกต่างประเทศ คณะกรรมการส่งเสริมสินค้าไหมไทยได้กำหนดมาตรฐาน โดยแบ่งผ้าไหมเป็น 6 ชนิด คือ

- 1) ผ้าไหมไทยชนิดบางมาก (Light Weight)
- 2) ผ้าไหมไทยชนิดบาง (Medium Weight)
- 3) ผ้าไหมไทยชนิดหนา (Heavy Weight)
- 4) ผ้าไหมไทยชนิดหนามาก (Extra Heavy Weight)
- 5) ผ้าไหมไทยชนิดหนาพิเศษ (Drapery Weight)
- 6) ผ้าไหมไทยชนิดหนามากพิเศษ (Upholstery Weight)

ผ้าไหมไทยชนิดบางมาก ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 40 เดนเยอร์ จำนวนไม่น้อยกว่า 34 เส้นต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (85 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนัก

ตั้งแต่ 59 กรัม ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 95 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (50 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 80 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

ผ้าไหมไทยชนิดบาง ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 80 เดนเยอร์ จำนวนไม่น้อยกว่า 32 เส้น ต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (80 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนักเกิน 95 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 143 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (80 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 120 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

ผ้าไหมไทยชนิดหนา ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 80 เดนเยอร์ จำนวนไม่น้อยกว่า 32 เส้น ต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (80 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนักเกิน 143 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 179 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (120 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 180-190 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

ผ้าไหมไทยชนิดหนามาก ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 80 เดนเยอร์ จำนวนไม่น้อยกว่า 32 เส้นต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (80 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนักเกิน 179 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 275 กรัมต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (150 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 230 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

ผ้าไหมไทยชนิดหนาพิเศษ ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 120 เดนเยอร์ จำนวนไม่น้อยกว่า 24 เส้นต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (60 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนักเกิน 179 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 275 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (150 กรัมขึ้นไป แต่ไม่เกิน 230 กรัม ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

ผ้าไหมไทยชนิดหนามากพิเศษ ต้องทอด้วยไหมยืนที่มีขนาดไม่ต่ำกว่า 160 เดนเยอร์จำนวนไม่น้อยกว่า 8 เส้นต่อระยะหนึ่งเซนติเมตร (20 เส้นต่อระยะหนึ่งนิ้ว) และต้องมีน้ำหนักเกิน 239 กรัมขึ้นไป ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางเมตร (200 กรัมขึ้นไป ต่อเนื้อที่หนึ่งตารางหลา)

2. ผ้าไหมมัดหมี่

เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งนิยมทำมานานแล้ว ในภาคตะวันออก เฉียงเหนือของประเทศไทย และบางท้องที่ในเขตภาคกลาง เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี อุทัยธานี กาญจนบุรี ลพบุรี และชัยนาท วิธีการทำผ้ามัดหมี่คือการมัดด้ายให้เป็นลายที่เส้นพุ่งหรือเส้นยืนด้วย เชือกแล้วนำไปย้อมสี เพื่อให้สีและลายตามที่กำหนด แล้วจึงนำมาทอเป็นผ้า ผ้าไหมมัดหมี่ในบ้านเราส่วนใหญ่นิยมทอผ้ามัดหมี่เส้นพุ่ง แต่มีบางจังหวัดที่มีการทำผ้ามัดหมี่โดยใช้เส้นยืน ซึ่งได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ราชบุรี เพชรบุรี ส่วนใหญ่เป็นผ้าชาวเขาซึ่งเป็นผ้าชั้นมัดหมี่ ราชบุรี สุพรรณบุรี ฯลฯ บางแห่งมีการทอผ้ามัดหมี่สลับกันกับลายจิด เพื่อเพิ่มความงดงามให้แก่

ผ้าไหมมากยิ่งขึ้น ส่วนผ้ามัดหมี่จากสุรินทร์ มีชื่อเสียงทั้งในด้านความสวยงามของเส้นไหมและลวดลายซึ่งได้รับอิทธิพลจากเขมร การทอผ้ามัดหมี่จะมีอยู่ทั่วไป 2 ลักษณะ คือ

1. การทอผ้ามัดหมี่ 2 ตะกรอ เป็นลายขัดธรรมดา ผ้าจะใช้ได้เพียงหน้าเดียว
2. การทอผ้ามัดหมี่ 3 ตะกรอ เป็นการทอผ้าลายสอง เนื้อผ้าจะแน่น สามารถใช้ผ้าได้ทั้ง 2 ด้าน โดยด้านหน้าจะให้สีสดใส และลวดลายชัดกว่าด้านใน

ในปัจจุบันมีการทอผ้ามัดหมี่กันหลายรูปแบบ มีการดัดแปลงลายพื้นบ้านผสมกับลายโบราณที่ถ่ายทอดสืบต่อมาเรื่อย ๆ อีกทั้งปัจจุบันผ้าไหมมัดหมี่ได้มีการนำมาออกแบบเสื้อผ้าสตรี-บุรุษได้อย่างสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นมาก ผ้าไหมมัดหมี่มีการผลิตกันมากและเป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ลายต่างๆ ทั้ง 2 ตะกรอ และ 3 ตะกรอ ผ้าไหมมัดหมี่หน้านางกรรมดา ผ้ามัดหมี่หน้านางประยูรค์ ผ้ามัดหมี่หน้านางพิเศษ ซึ่งแต่ละชนิดจะมีความยากง่ายในการมัด และทอต่างกัน ความสวยงามจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความประณีตละเอียดของขบวนการมัดหมี่และทอผ้า สำหรับลวดลายต่างๆ ที่ผู้ทอผ้ามัดหมี่ได้มีการออกแบบลวดลายนั้น ก็จะนำมาจากลวดลายเก่าแก่ที่ยังคงอยู่ ผสมกับแนวความคิดในการผสมลวดลายต่างๆ กัน เช่น ลายเครื่องด่าลิง ลายพญานาคคู่ ลายลูกศร ลายมัดหมี่ผ้าปุมเขมร ลายขอพระเทพ เป็นต้น

3. ผ้าไหมขิด

เป็นการทอผ้าไหมชนิดหนึ่งที่ทอขิดลายในตัวเรียกว่า "เก็บขิด" หมายถึงการเก็บตะกรอลอยเพิ่มโดยใช้ไม้ไผ่ซึ่งเรียกว่า "ไม้เก็บขิด" เป็นตัวยกเส้นยืนแต่ละแถวให้เส้นพุ่งพิเศษสอดผ่านจากริมผ้าด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่ง เกิดเป็นลวดลายขิด ตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า ลักษณะของผ้าทอลายขิดสังเกตดูได้จาก ลายซ้ำของเส้นพุ่งที่ขึ้นเป็นแนว สีเดียวกันตลอดอาจจะเหมือนกันทั้งผืนหรือไม่ก็ได้ แต่ต้องมีลายซ้ำ ที่มีจุดจบ แต่ช่วงของลายเห็นได้ผ้าขิดที่นิยมทอโดยทั่วไปจะมีอยู่ 3 ชนิด ตามลักษณะประโยชน์การใช้สอย ได้แก่

- 1) ผ้าขิดตีนซิ่น เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ต่อชายล่างของตัวซิ่น
- 2) ผ้าขิดหัวซิ่น เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ต่อชายบนของตัวซิ่น
- 3) ผ้าขิดหมอน เป็นผ้าที่ทอขึ้นโดยเฉพาะ

ผ้าไหมขิดเป็นที่นิยมทั่วไปในภาคอีสาน และบางจังหวัดในภาคกลางและภาคเหนือซึ่งในบางแห่งมีการทอขิดผสมจก เพื่อให้เกิดลวดลาย และสีที่วิจิตรกว่าขิดธรรมดา ได้แก่ ผ้าขิดผสมจกของบ้านไร่จังหวัดอุทัยธานี ผ้าขิดผสมจกของบ้านเสี้ยว และน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

4. ฝ้าย

เป็นการทอผ้าไหมที่ทยอยภายในตัวโดยใช้เส้นพุ่งพิเศษ เป็นคั้นเงิน คั้นทอง โดยใช้วิธีการเก็บตะกรอเช่นเดียวกับการทอจิด ฝ้ายกเป็นผ้าชิ้นใหม่ยกเลิกเฉพาะเชิงชิ้น หรือยกเลิกตลอดทั้งตัวชิ้นและเชิงชิ้น มีทอกันเป็นที่แพร่หลายในภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ในภาคใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช และภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดร้อยเอ็ด การทอฝ้ายกนั้นใช้เวลานานมาก มีความสลับซับซ้อน ถ้ามีลวดลายมากแต่งพิเศษมากๆ ต้องใช้ความละเอียดประณีตในการทอ บางครั้งผ้าที่มีความยาว 3 หลา ต้องใช้เวลาทอถึง 3 เดือน ดังนั้นฝ้ายกจึงเป็นผ้าที่ทอใช้ในโอกาสพิเศษเท่านั้น

5. ผ้าไหมแพรวา

เป็นผ้าไหมที่ชาวไทยภูเขานิยมทอกันในสมัยโบราณ เพื่อใช้งานพิธีต่างๆ ตามวัฒนธรรมของชาวภูไทต่อมาได้มีการดัดแปลงลักษณะของผืนผ้าไหมแพรวา เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นมีการปรับใช้ตามสภาวะการณ ตามความนิยมของแฟชั่นเสื้อผ้าต่างๆ คือ ทอเป็นผืนผ้า หน้าแคบเพื่อทำผ้าสไบเฉียง ผ้าแพรวาหน้าธรรมดา และผ้าแพรวานั้นได้มีการทอกันหลายชนิดเช่น การทอฝ้ายกลายดอกทั้งผืน การทอขกลายดอกครึ่งผืน นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ในการทำลายต่างๆ มาทอรวมสลับลายกันในผืนเดียวกัน มีตั้งแต่ 3 ลายขึ้นไป ในบางผืนจะมีตั้ง 12-18 ลายสลับกัน ซึ่งจะต้องใช้ความประณีตละเอียดอ่อนในการทอรวมทั้งใช้เวลาด้วย สำหรับลายต่าง ๆ ที่มักจะพบเจออยู่เสมอบนลายผืนผ้าไหมแพรวานั้นก็จะมาจากการจินตนาการของชาวภูไทในสมัยโบราณ โดยนำเอาธรรมชาติเข้ามามีส่วนดัดแปลงลายต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกในชื่อลายต่างๆ เช่น เอวกิ่ง หางปลาва โครงเอื้อ กาบแบบ ดอกบัว ดอกจันทน์ เป็นต้น

3.5 ฝ้าย

ในการทอผ้าพื้นเมืองของไทยนั้น กว่าจะเป็นผืนผ้าจะต้องผ่านกระบวนการ หลายขั้นตอนด้วยกัน เริ่มจากวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ ส่วนใหญ่จะมาจาก ฝ้ายและไหม

ฝ้าย เป็นพืชที่ชาวบ้านปลูกไปพร้อม ๆ กับการปลูกข้าว ใช้เวลาประมาณ 6 - 7 เดือน จึงเริ่มเก็บดอกฝ้ายมาฝัดให้แห้ง นำมาผ่านกระบวนการต่างๆ คือ อีว ดิด ล้อ เข็น ทำเช็ดทำใจ ก่อนที่จะย้อมสีจะต้องฆ่าฝ้ายเสียก่อน โดยการนำใจฝ้ายไปแช่ ในน้ำข้าวจ้าวที่นึ่งสุก แล้วนำมาตีด้วยท่อนไม้ให้น้ำข้าวเข้าไปผสมกับเส้นด้ายก่อนจึง นำไปตากแห้ง เพื่อให้เส้นด้ายคงทน เมื่อย้อมสีเสร็จก็นำเส้นฝ้ายไปเข้าเครื่องมือหมุนที่เรียกว่า กวัก เพื่อปั่นด้ายให้เรียบเสมอกันและแน่นยิ่งขึ้น จึงนำไปคั้นหรือสับหลักคั้น หรือที่ขึงด้ายก่อนนำไปเข้าเครื่องทอที่เรียกว่า กี่หรือหูก เพื่อทอให้เป็นผืนผ้าต่อไป

1. การทำเส้นฝ้าย

โดยทั่วไปช่วงเวลาการเก็บฝ้ายจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือ ธันวาคม เมื่อเก็บดอกฝ้ายแล้วจะนำมาตากฝัสดให้แห้งสนิท แล้วเก็บสิ่งสกปรกที่เจือปน ออกจนหมดนำไปแยกเมล็ดฝ้าย ออกจากปุยฝ้าย ด้วยวิธีการนี้เรียกว่า “อ้าวฝ้าย” แล้วนำปุยฝ้ายไปดัด ใ้ปุยฝ้ายแตกตัวละเอียดฟูขึ้นด้วยแรงสั่นสะเทือนของสายดัด ซึ่งเรียกว่า “กงดัดฝ้าย” จากนั้นนำปุยฝ้ายที่ดัดจนเป็นปุยละเอียดดีแล้วไปลื้อด้วย “ไม้ลื้อ” โดยใช้ไม้ลื้อคดถึงบนแผ่นปุยฝ้ายที่วางอยู่บน “กระดานลื้อ” ให้เป็นแท่งกลมยาวแล้วดึงไม้ลื้อออกแท่งกลมยาวที่ลื้อเสร็จแล้ว เรียกว่า “ดิว” หลังจากนั้นจึงนำไปเจ็นฝ้ายให้เป็น เส้นใย โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลา” ที่มีสายพานเชือกโยงจากหลา ไปปั่นหมุนแกนเหล็กไน เพื่อลื้อฝ้ายให้เป็นเส้นใยพันม้วนอยู่กับแกนเหล็กไน เมื่อเต็มเหล็กไนแล้ว จึงจัดฝ้ายเข้า “ไม้ชาเปีย” เพื่อทำเป็นใจหรือปอย โดยกะขนาดเอง หลังจากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายไปย้อมสีที่ต้องการ ในบางท้องถิ่น นิยมนำเส้นด้ายไป “ฆ่า” ด้วยการชุบน้ำข้าวหรือให้ฝ้ายมีความเหนียว คงทนไม่ขาดง่าย จากนั้นจึงนำไปใส่กงเพื่อกวักเส้นด้าย แล้วนำมาปั่นหลอดแยกเส้นฝ้ายออกเป็น 2 จำพวกคือ เส้นยีน และเส้นพุง เพื่อใช้ในการทอผ้าต่อไป

2. การย้อมสี

เส้นใยที่ได้จาก “ฝ้าย” จะมีสีขาว หรือ สีขาวขุ่น หรือสีน้ำตาลอ่อน ขึ้นอยู่กับชนิดของฝ้าย ดังนั้นเมื่อนำมาทอจึงต้องนำฝ้ายไปย้อมเพื่อให้เกิดสีที่สวยงาม ในอดีตสีที่นำมาย้อมฝ้ายนั้นจะได้จากวัสดุธรรมชาติซึ่งสามารถหาวัตถุดิบได้ตามท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเปลือกไม้ รากไม้ ดอก ผล หรือจากสัตว์บางชนิด แต่เนื่องจากกรรมวิธีในการสกัดสีจากธรรมชาติค่อนข้างยุ่งยาก และวัตถุดิบ เริ่มหายาก อีกทั้งสีที่ได้ไม่มีความหลากหลาย คุณภาพในการย้อมไม่ดีนัก จึงมีการนำสีที่ได้จากระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือสีเคมีมาใช้ในการย้อม ซึ่งช่วยให้สะดวก รวดเร็ว รวมทั้งยังให้สีที่ต่าง ๆ มากมาย สามารถไล่ระดับสีได้ จึงทำให้ผู้ที่ใช้กรรม วิธีการย้อมสีธรรมชาติลดน้อยลงมากปัจจุบันสีที่นำมาย้อมเส้นใยฝ้าย สามารถแบ่งได้เป็น สีธรรมชาติและสีวิทยาศาสตร์ สี ที่ได้จากธรรมชาติทั้งหมดได้มาจากพืช และสัตว์บางชนิด สีที่ได้จากพืช จะนำมาจากส่วนต่าง ๆ ได้แก่เปลือก ราก แก่น ใบ ดอก และผล ส่วนสัตว์นั้นได้มาจาก “ตัวครั่ง” วัตถุดิบที่นำมาใช้ และกระบวนการในการย้อมสีธรรมชาตินั้น แต่ละท้องถิ่นก็จะมี ความแตกต่างกันสีที่ได้จึงแตกต่างกันไป

ขั้นตอนการย้อม การย้อมนั้นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การย้อมเย็นและการย้อมร้อน

1. การข้อมเย็น นั้นจะนิยมข้อมในหม้อดิน โดยการเตรียมน้ำใส่ไว้ในหม้อ จากนั้นนำเส้นฝ้ายไปจุ่มลงในหม้อ ใช้มือคน บีบ จนกระทั่งได้สีตามต้องการ หรือจะทำการหมักไว้ เพื่อให้สีที่ได้เข้มขึ้น
2. การข้อมร้อน เป็นการนำเส้นฝ้ายไปต้มในหม้อที่ใส่น้ำสี ใช้ไม้คนเพื่อให้ฝ้าย โคนน้ำสีอย่างทั่วถึง เมื่อได้สีตามต้องการจึงนำไปซักและตากแห้งซึ่งการข้อมร้อนมีขั้นตอนดังนี้
3. นำเส้นฝ้ายที่จะไปทำการข้อม มาซักด้วยน้ำสะอาดเพื่อขจัดฝุ่นผงและไขมันต่าง จากนั้นบีบน้ำออกให้หมดเพื่อให้สีที่ ข้อมติดเส้นฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ
4. นำเส้นฝ้ายที่บีบหมาดแล้วลงไปต้มในหม้อน้ำสี คนฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สี เข้าไปในเส้นฝ้ายอย่างทั่วถึงประมาณ 30 นาที (ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาข้อม)
5. เมื่อได้สีตามต้องการ นำเส้นฝ้ายขึ้นจากหม้อต้ม บีบให้หมาด นำไปซักด้วยน้ำ สะอาด แล้วตากให้แห้ง ถ้าต้องการให้สีเข้มขึ้นสามารถนำมาต้มอีกครั้งหนึ่งจนกว่าจะ ได้สีตาม ต้องการ

3. วิธีการทอผ้า

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่ายัง ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดบ่งบอกถึงต้นกำเนิดของการ ทอผ้า แต่ ก็สามารถเทียบเคียงกับหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน โดยมีเหตุผลหลายอย่างสนับสนุน แนวคิดที่ว่า การทอผ้ามีวิวัฒนาการมาจากการทำเชือก ทอเสื่อและการจักสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลายเชือกทาบที่ปรากฏ ร่องรอยให้เห็นบนภาชนะดินเผา ซึ่งพบเป็นจำนวนมากตามแหล่ง โบราณคดี ก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่เรื่อยมาจนถึงแหล่ง โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เอง จึง กล่าวได้ว่าการทอผ้าเป็นงานหัตถกรรมที่เก่าแก่ที่สุด ในโลกงานหนึ่ง หลักของการทอผ้า ก็คือการทำ ให้เส้นด้ายสองกลุ่มขัดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่าด้ายยืน และอีก กลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะขัดกันแบบธรรมดาที่ เรียกว่าลายขัดหรืออาจจะเพิ่มเทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามีลวดลายสีสันทที่สวยงามแปลกตา

ขั้นตอนในการทอผ้า

1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าไปในตะกอก แต่ละชุดและพันหวีดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึง หย่อนให้พอเหมาะกรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
2. เริ่มการทอ โดยยกเครื่องแยกหม้อตะกอก เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและ เกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้วยด้ายพุ่งผ่านสลักตะกอกชุดที่ 1 ยกตะกอกชุดที่ 2 สอดกระสวยด้วยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกัน ไปเรื่อย ๆ

3. การกระทบพื้นหวี (ฟิม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพื้นหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายขึ้นให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ

การทอผ้าพื้น

เป็นการใช้หลักการทอผ้าเบื้องต้น ที่นำเอาด้ายเสี้ยนและด้ายเส้นพุ่งมาขัดกัน เพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า โดยด้ายเส้นพุ่งและเส้นยืนอาจเป็นด้ายสีเดียวกัน หรือต่างสีกัน หรือนำเอาเส้นด้ายที่เป็นดินเงินหรือดินทองมาทอควบด้าย เพื่อให้ผ้า มีความมันระยับ สวยงามยิ่งขึ้น

เทคนิคพิเศษที่ใช้ในการทอผ้า การทอผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมมีลักษณะการที่ด้ายคลึงกันแตกต่างกันที่วัตถุดิบที่ใช้

1. การจิด

จิด หมายถึง กรรมวิธีในการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ขึ้นมา โดยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษในระหว่างการ ทอ เพื่อให้เกิดลวดลายที่โดดเด่นกว่าสีพื้น วิธีการทำคือ ใช้ไม้เจียหรือสะกิด เพื่อช้อนเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งไปตามแนวที่ถูกจัดช้อน จังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งนี้เอง ที่ทำให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ

2. การจก

เป็นเทคนิคการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ โดยเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษสอดขึ้นลง วิธีการคือ ใช้ขนเม่น ไม้ หรือนิ้ว สอดเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นลวดลายเป็นช่วง ๆ สามารถทำสลับสีลวดลายได้ หลากสี ซึ่งจะแตกต่างจากการจิดตรงที่จิดที่เป็นการใช้เส้นด้ายพุ่งพิเศษเพียงสีเดียว การทอผ้าวิธีจกใช้เวลานานมากมักทำ เป็นผืนผ้าหน้าแคบใช้ต่อกับตัวชิ้น เรียกว่า “ชิ้นตีนจก”

3. การทอมัดหมี่

ผ้ามัดหมี่มีกรรมวิธีการทอผ้าที่ใช้เทคนิคการมัดและการข้อม เริ่มจากนำเส้นด้ายหรือไหมมาข้อมสีแล้วมัดบริเวณที่ ต้องการเก็บไว้ เมื่อนำไปข้อมสีอื่น จะได้ไม่ติดสี เพียงซึมเข้ามาบางส่วน โดยข้อมเรียงลำดับจากสีอ่อนไปหาสีเข้มจนครบตามลวดลายที่กำหนดหลังจากนั้นจึงนำด้ายกรอเข้าหลอดตามลำดับ แล้วนำไปทอจะเกิดลวดลายบนผืนผ้าที่มีลักษณะคลาด เคลื่อนเหลือมล้ำ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมัดหมี่การทอผ้าชนิดนี้จึงต้องอาศัยความชำนาญในการมัดข้อมและทอเป็น อย่างมาก ผ้ามัดหมี่มีอยู่หลายชนิด ได้แก่

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง
2. มัดหมี่เส้นยืน
3. มัดหมี่เส้นยืนและเส้นพุ่ง

การทอผ้ายก

เป็นกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอแยกด้ายเส้นยืน และในบางครั้งการยกคอกจะมีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งจำนวนสองเส้น หรือมากกว่านั้นเข้าไปในผืนผ้า ลวดลายที่ทอจะเป็นลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา ซึ่ง ได้แก่ ลายปราสาท ลายธรรมาสน์ ลายสัตว์ ลายพืช ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ และลายเรขาคณิต

เครื่องมือทอผ้า ประกอบด้วย

1. กี่ เป็นโครงใหญ่ของเครื่องมือ มี 2 แบบ คือ แบบยก กับ แบบฝั่ง ทำจากไม้เนื้อแข็ง มีที่สำหรับขึงด้ายหูก ประกอบ เสาสี่หลัก คานเก้าคาน คานล่างสี่คาน คานบนสี่คาน และคานกลางหนึ่งคาน ตัวกี่ยังมีความยาวประมาณ 2.50 เมตร สูงประมาณ 1.60 เมตร
2. ฟืม (ลักษณะคล้ายหวี) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้กระทบให้ด้ายที่ทอเข้ากันแน่น เป็นตัวกำหนดความกว้างของผืนผ้า มีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำด้วยไม้เนื้อแข็ง กว้างประมาณ 14-16 เซนติเมตร ยาวประมาณ 90-100 เซนติเมตร ตรงกลางมีฟันเป็นซี่คล้ายหวี เพื่อใช้สอดด้ายยืนกับเครื่องหูก
3. เขาหูก เป็นส่วนที่สอดด้ายเส้นยืนและแยกเส้นยืนเป็น 2 ฝ่าย เพื่อจะพุ่งกระสวยเข้าหากันได้สะดวก เขาหูกมีสองอัน แต่ละอันเวลาสอดต้องสอดสลับกันในลักษณะไปเส้นหนึ่งเว้นเส้นหนึ่ง
4. ไม้ค้ำพัน หรือหลักม้วนผ้า สำหรับม้วนผ้าที่ทอแล้วไว้ ความกว้างเท่ากับตัวกี่ย ทำจากไม้เนื้อแข็ง
5. กระสวย รูปร่างเรียวยาวปลายทั้งสองข้าง ตรงกลางใหญ่และมีร่องสำหรับใส่ด้าย ใช้สำหรับพุ่งลอดไปในระหว่างช่องผ้าที่กำลังทอ ทำจากไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 14-16 นิ้ว หนาประมาณ 2 เซนติเมตร
6. หลอดด้ายพุ่ง เป็นหลอดไม้ไผ่ใช้บรรจุด้ายจนเต็ม สำหรับเป็นด้ายพุ่ง
7. ไม้เหยียบสำหรับดึงเส้นด้ายให้ขึ้นลง
8. คานแขวน
9. ด้ายแขวน
10. ฝั่ง ทำด้วยไม้ทล ใช้สำหรับค้ำความกว้างของผ้าให้พอดีกับฟืม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชฎารัตน์ ชุมพรัตน์ (2544 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัย พบว่า บทบาทการดำเนินกิจกรรมธุรกิจกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีบทบาทการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจกลุ่มสูงสุดในด้านการควบคุมการผลิต รองลงมาคือด้านการวางแผนการลงทุน และมีบทบาทการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจกลุ่มต่ำสุด คือ การควบคุมการลงทุน

ธนาวุฒิ ชนะคช (2535 : บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่สนับสนุนต่อผลการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่สามารถสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มได้มากจะสามารถดำเนินงาน ของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุกที่สามารถสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มได้น้อย 2) กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการมาก จะสามารถดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุกที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการน้อย 3) กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ผู้นำหรือคณะกรรมการ บริหารกลุ่ม ที่มีความสามารถในการบริหารกลุ่มมาก จะสามารถดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่ากลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ผู้นำหรือคณะกรรมการบริหารกลุ่มที่มีความสามารถในการบริหารกลุ่มน้อย 4) กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มมาก จะสามารถดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า กลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มน้อย 5) ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม ได้แก่ ขาดเงินทุน ต้นทุนในการผลิตสูง สมาชิกขาดทักษะขาดตลาดที่จะส่งผลิต และกลุ่มไม่มีกี่กระตุกเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานของกลุ่ม ซึ่งได้แก่ ขาดการวางแผน วางโครงการในการดำเนินงาน และขาดกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม 6) ความต้องการของกลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุก ต้องการอบรมเพิ่มพูนทักษะในการทอผ้าด้วยกี่กระตุก ต้องการกี่กระตุก ด้าย และอุปกรณ์เพิ่มเติม จัดหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนจัดหาสมาชิกกลุ่มไปทัศนศึกษาดูงานกลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุก ที่ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ จัดหาตลาดสำหรับจำหน่ายผลิต และให้เจ้าหน้าที่ทางราชการหมั่นออกติดตามเยี่ยมเยียน

บงกช หงษ์คำมี (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบในการดำรงอยู่ของกลุ่มธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน : ศึกษากรณีกลุ่มทอผ้าสิริธรรมชาติหมู่บ้านหนองขาม ตำบลนาชุมแสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ประกอบด้านพัฒนาการกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มนั้นเกิดขึ้นจากปัญหา และความต้องการของสมาชิกกลุ่ม มิใช่เป็นการจัดตั้งจากนโยบาย และความต้องการขององค์กรภายนอก กลุ่มนี้มีการดำเนินงานในลักษณะกลุ่มมาโดยตลอด กลุ่มมี

ความสามารถปรับตัว และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระของกลุ่ม 2) องค์ประกอบในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มมีการจัดองค์กร มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ผู้นำกลุ่มมีความเป็นประชาธิปไตย สมาชิกและคณะกรรมการมีส่วนร่วมกันในทุกๆ ขั้นตอนการทำงาน ด้านการตลาดนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกน้อยกว่าด้านอื่น ๆ การบริหารจัดการกลุ่มมีประสิทธิภาพปานกลาง และสามารถบรรลุประสิทธิผลของกลุ่ม 3) องค์ประกอบในด้านสภาพแวดล้อม ในการดำรงอยู่ของกลุ่ม เพราะกลุ่มมีความสัมพันธ์ และสามารถประสานทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกชุมชน และขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมภายนอกก็ต้องการผลประโยชน์ตอบแทนจากกลุ่ม 4) องค์ประกอบในด้านสวัสดิการภายในกลุ่ม กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะมีการจัดสวัสดิการภายในกลุ่มให้กับสมาชิกเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆ เช่น ด้านการช่วยเหลือให้คำปรึกษาทางความคิด ด้านการมีงานทำ การมีรายได้ การส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว และชุมชน 5) องค์ประกอบในด้านการบริหารจัดการการตลาดและทุน กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะมีการบริหารจัดการทางการตลาด และปริมาณการผลิต การกำหนดราคา และการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด นอกจากการบริหารจัดการการตลาดแล้ว กลุ่มสามารถระดมทุนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน กลุ่มสามารถบริหารจัดการให้มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการผลิต และขยายกองทุนของกลุ่มเพิ่มขึ้น และ 6) องค์ประกอบในด้านการบริหารจัดการการผลิต กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะสามารถจัดการองค์การการผลิตโดยเฉพาะในครัวเรือน ด้านทุน แรงงาน วัตถุดิบ ช่วงเวลาการผลิต ทักษะประสบการณ์ในการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพครัวเรือนในชุมชน และใช้ต้นทุนต่ำ และให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ

อดิศักดิ์ จันทไทย (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาอาชีพสตรี :

กรณีศึกษาการทอผ้าไหมแพรวาของสตรี บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สตรีได้มีความรู้ด้านกระบวนการผลิต การจัดการและการตลาด การบันทึกและการทำบัญชี และมีทักษะในการประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น 2) สตรีบ้านโพนได้มีการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ และจัดตั้งกองทุนเงินหมุนเวียน ความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังกิจกรรมแทรกแซง ด้านสภาพปัญหาในการประกอบอาชีพและรายได้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) แนวทางการพัฒนาอาชีพสตรีคือ การให้ความรู้ ด้านการทอผ้าไหมแพรวา การจัดการและการตลาด การบันทึกและการทำบัญชี การฝึกทักษะอาชีพ การรวมกลุ่ม การจัดตั้งกองทุนเงินหมุนเวียน และการประชาสัมพันธ์

สรุปจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การดำเนินกิจกรรมธุรกิจกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีบทบาทสูงสุดในด้านการควบคุมการผลิต โดยมีปัจจัยสนับสนุนต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมาจากหน่วยงานราชการ แต่มีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานคือต้นทุนการผลิตสูง

และตลาดจำหน่ายผลผลิต องค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารจัดการกลุ่ม คือการจัดองค์กร การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีความเป็นประชาธิปไตย สมาชิกและคณะกรรมการมีส่วนร่วมกันในทุก ๆ ขั้นตอนการทำงาน และมีการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาอาชีพคือ การให้ความรู้ ด้านการทอผ้าไหมแพรวา การจัดการและการตลาด การบันทึกและ การทำบัญชี การฝึกทักษะอาชีพ การรวมกลุ่ม การจัดตั้งกองทุนเงินหมุนเวียน และการประชาสัมพันธ์